

Ayşe Uğureli

Öğretim Görevlisi Dr., Polis Akademisi/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü/Ceza Adaleti Anabilim Dalı,
Ankara/Türkiye

Lecturer Doctor, Turkish National Police Academy/Institute of Security Sciences/Department of
Criminal Justice, Ankara/Turkiye

 eposta: ayseugureli@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-2249-0007> - RorID: <https://ror.org/03p6h3k49>

Atıf/Citation: Uğureli, A. 2023. Görsel Folklor ve Fotoğraf. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*,
11 (37), 243-253. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1402035>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	20.07.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	28.10.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.12.2023

GÖRSEL FOLKLOR VE FOTOĞRAF

Öz

1839 yılında teknik olarak görüntüleri yüzey üzerinde sabitleyen *daguerretype* adlı icadın duyurulmasından yedi yıl sonra 1846'da *folklor* terimi ilk defa William John Thoms tarafından kullanılmıştır. İcat edildikten kısa bir süre sonra hayatın her alanında aktif bir şekilde kullanılan fotoğraf, bilim dünyasına da hızlı bir şekilde giriş yapmıştır. Özellikle sosyal bilimlerde/toplum bilimlerinde fotoğraf, bilimsel ilerleme anlamında önemli aşamalar kat edilmesine vesile olmuştur. Antropoloji, etnografya ve sosyolojide fotoğraf kullanımı, disiplinlerin ilk gelişim evrelerine denk gelmiş ve bir süre sonra da disiplinlerin alt dalları olarak görsel antropoloji, görsel etnografya ve görsel sosyoloji olarak kuramsallaşmıştır. Folklor ise bilimsel olarak kuramsallaşma döneminde genellikle antropoloji ve etnografyanın fotoğraf kullanma prensiplerini ödünçlemiştir. Bunun en önemli sebebi antropoloji ve etnografyada fotoğraf kullanma prensiplerinin kültürel çalışmalar için oldukça kapsamlı olmasıdır.

Konuyu folklor özelinde ele alacak olursak fotoğraf ve folklor, gelişim süreçlerinde omuz omuza yürümüştür. Birbirlerine yakın zamanlarda doğan, tarihi gelişim sürecini omuz omuza kat eden, ortak özellikleri hayatın her alanına nüfuz edebilmek olan bir icat ve bir bilim dalının birbirini etkilemesi, birbirleriyle (olumlu ya da olumsuz) temas etmesi tabii bir beklentidir. Özellikle folklorun bir bilim dalı olarak gelişim gösterdiği dönemde arşiv folklorculuğunun ön plana çıktığı düşünüldüğünde fotoğrafın folklorla etkisini ilk dönemlerinden başlayarak tarihi gelişimi içerisinde incelemek ve günümüze kadar gelen süreci, folklorun gelişimine paralel bir şekilde ele almak önem arz etmektedir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda, bu makalede kısaca fotoğraf tarihi ele alındıktan sonra etnografya, antropoloji ve sosyolojinin fotoğraf kullanma prensiplerine

yer verilmiştir. Bu prensipler görsel folklorun hazırlayıcıları olarak değerlendirilmiş ve bunlara binaen "Görsel folklor nedir?" sorusunun cevabı aranmış ve bir tanım denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel Folklor, Fotoğraf, Görsel Antropoloji, Görsel Etnografi, Görsel Sosyoloji.

VISUAL FOLKLORE AND PHOTOGRAPHY

Abstract

The term folklore was first used by William John Thoms in 1846, seven years after the invention of the *daguerretype*, which technically fixed images on the surface, was announced in 1839. Shortly after its invention, photography was actively used in all areas of life and quickly entered the world of science. Especially in social sciences, photography has been instrumental in making important progress in terms of scientific progress. The use of photography in anthropology, ethnography and sociology coincided with the early development stages of the disciplines, and after a while, it was theorized as visual anthropology, visual ethnography and visual sociology as sub-branches of the disciplines. Folklore, on the other hand, generally borrowed the photography principles of anthropology and ethnography during its scientific theorization period. The most important reason for this is that the principles of using photography in anthropology and ethnography are quite comprehensive for cultural studies.

If we consider the subject specifically in folklore, photography and folklore walked shoulder to shoulder in their development processes. It is a natural expectation that an invention and a branch of science, which were born in close times to each other, have gone through the historical development process shoulder to shoulder, and whose common feature is to penetrate every aspect of life, will influence each other and come into contact with each other (positively or negatively). Considering that archival folklore came to the fore especially during the period when folklore was developing as a branch of science, it is important to examine the effect of photography on folklore in its historical development, starting from its early periods, and to consider the process up to the present day in parallel with the development of folklore. In line with these needs, in this article, after briefly discussing the history of photography, the principles of using photography in ethnography, anthropology and sociology are included. These principles were considered as the preparators of visual folklore and based on them, the question "What is visual folklore?" the answer to the question was sought and a definition attempt was made.

Key Words: Visual Folklore, Photography, Visual Anthropology, Visual Ethnography, Visual Sociology.

Giriş

19. yüzyılın en önemli icatlarından biri olan fotoğraf, 1839 yılında icat edilmesinin ardından toplumsal hayatı hızlıca etkilemiş ve kültürel paradigmaları değiştirip dönüştürmüştür. Görüntüleri seri olarak üretmesi bir yana aynı zamanda anlamsal kodları da değiştirip dönüştürme potansiyeliyle güçlü bir etki yaratan fotoğraf, bu yönüyle bilim

dünyasında da kabul görmüştür. 19. yüzyılın hâkim bilimsel paradigmalarında yazının eşlikçisi ve kanıtı iken zamanla özellikle sosyal ve beşerî bilimlerde bağlamsal kodların çözümünde ve anlamlandırılmasında oldukça işlevsel roller üstlenmiştir. Antropoloji ve etnografya, fotoğraftan gelişmelerinin erken dönemlerinde yararlanan disiplinler arasındadır. Özellikle erken dönem antropoloji araştırmalarında 'ötekine bakış'ın en önemli unsuru fotoğraf makinesidir. Bilimsel anlamda -aslında hayatın her alanında olduğu gibi- önceleri 'kanıt' olarak kullanılan fotoğraf, modern bilimsel paradigmalar geliştikçe kuramsallaşarak bilim dünyalarındaki etkisini ve işlevini arttırmıştır. Folklorun fotoğraf kullanma deneyimleri ise ağırlıklı olarak antropoloji ve etnografyanın fotoğraf kullanma prensiplerinden ödünçleme yaparak olmuştur. Folklor ve fotoğrafın ilişkisi birbirlerini güçlendirip besleyecek kadar daimî olsa da antropoloji ve etnografyanın fotoğrafı kuramlaştırma çabası folklorda görülmemiştir. Bunun başlıca sebepleri arasında diğer disiplinlerin kuramlarının ayrıntılı olarak ele alınması ve aynı zamanda bağlama da vurgu yapacak şekilde yani folklorun değişen paradigmalarına da uyumlu olacak şekilde geliştirilmesidir. Bu bağlamda bu çalışmada, "Görsel folklor nedir?" sorusunun cevabı aranmıştır. İlk olarak kültür bilimlerinde fotoğraf teorileri, folklorun ödünçlediği prensipleri göstermesi bakımından kısaca ele alınmış ardından folklor ve fotoğraf ilişkisi irdelenmiş ve "Görsel folklor nedir?" sorusu cevaplanmıştır. Çalışma bu anlamda bir tanım denemesi niteliğindedir. Bu aşamada konunun ayrıntılı olarak aktarılabilmesi adına kısaca fotoğrafın icadı ve kültür bilimlerinde fotoğrafın kullanımına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1. Fotoğrafın İcadı

Fotoğraf makinesi, görüntüleri zemin üzerinde sabitleyen kimyasal bir araç olarak 1839'da icat edilmiştir. Bellone, *Aristoteles* zamanından beri güneş ışığı yardımıyla görüntülerin karanlık bir odaya yansıtılması bilgisinin bilindiğini ve bu bilginin temelde *camera obscura* ya da *karanlık oda etkisi* olarak adlandırılan bir ilkeye dayandığını, bu ilkenin de karanlık bir odaya küçük bir delikten giren ışığın görüntüleri odanın duvarına ters bir şekilde yansımalarıyla tespit edildiğini aktarmıştır. Bu ilke üzerine 11. yüzyılda Arap optikçi *Alhazen* ve 15. yüzyılda *Leonardo da Vinci* anlatımlar yapmış, 1558'de ise İtalyan fizikçi *Giovanni Battista della Porta* karanlık odada elde edilen görüntülerin netlik ve ışığın deliğe yakınsak bir mercekle iyileştirilebileceğini söylemiştir (Bellone 2010: 8-9). Nitekim çalışmalar 16. yüzyılda artmış ve keşifler çağı adı verilen 19. yüzyılda fotoğraf makinesi icat edilmiştir.

Fotoğraf makinesinin icadı kısaca üç aşamada ele alınabilir. İlk olarak *Nicéphore Niépce*, 1813'te başladığı çalışmalarını 1816'da başarıyla tamamlar ve gümüş klorürlü kâğıt üzerine görüntüyü sabitler. Fakat *Niépce*'in sabitlediği görüntüler negatif düşer. *Niepce* hedefi olan pozitif görüntüleri ise bir süre daha çalıştıktan sonra bir 'yuda bitümü' tabakası üzerine elde eder. İkinci aşamada gümüşlü yöntem, *Louis Jacques Mande Daguerre* ve *Fox Talbot* tarafından da denenmiş ve başarılı olunmuştur (Bellone 2010: 9-10). 1829 yılında *Daguerre* ve *Niepce*

birlikte çalışmaya karar verir fakat *Niepce*, dört yıl sonra ölür ve bundan sonraki aşamada *Daguerre* yalnız çalışır. *Daguerre*, *Niepce*'nin bilgisini geliştirerek gümüş levha üzerine cıva buharı tutarak gizli görüntüyü ortaya çıkarmayı, iki yıl sonra da görüntüyü 'sodyum hiposülfat' banyosuyla tespit etmeyi başarır (Bellone 2010: 16). Bu olayla birlikte "fotoğraf" artık icat edilmiş ve *Niepce* ve *Daguerre*'nin icadı olarak Fransa tarafından tanınmış ve satın alınmıştır.

Daguerretype, kısa süre içerisinde oldukça yoğun bir ilgiyle karşılanırsa da görüntü sabitleme konusunda başarılı olmasına rağmen görüntü alma süresinin uzunluğundan dolayı geliştirilme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu konu üzerinde çalışan Fox Talbot'un çalışmaları ise görüntü sabitleme süresini kısaltma konusunda var olan eksikleri gideren bir tamamlayıcı olmuştur (Bellone 2010: 17). Bu aşamaların ardından fotoğraf teknolojisi ve fotoğraf makinesi üzerine yapılan her gelişme *Niepce*, *Daguerre* ve *Talbot*'un temel ilkeleri üzerine inşa edilmiştir.

Daguerretype çoğunlukla portre, mimari ve peyzaj için uygulanır. Zamanla bilimsel olarak kullanımları da önem kazanmıştır. Özellikle Fransa ve ABD'de bilim insanları *daguerretype* kullanma konusunda akım yaratmışlardır. Tıp alanında ,1839-1840'ta Paris'te *Alfred Donné* ve New York'ta *John Draper* mikroskopik fotoğraflar çekmişlerdir. 1847'ye doğru Boston'da çekilen ameliyat görüntüleri de bu alana dahildir. Etnografyada 1842'de *Bisson Kardeşler*'in frenolojist *Dumoutier* için çektikleri kafatası ve yaşayan tipler fotoğrafları, gökbilim için 1842'de Alman *Berkowski*'nin çektiği güneş tutulması fotoğrafı, 1845'de Paris gözlemevinde çekilen güneş *daguerretype*, 1850'de Harvard gözlemevinde çekilen pek çok ay *daguerretype* bunlardan bazılarıdır (Bajac 2005: 35-38).

2. Kültür Bilimlerinde Fotoğraf

Fotoğraf makinesinin icadıyla birlikte toplumun hemen her alanında kültürel dokuyu derinden etkileyecek değişim ve dönüşümlerin yaşandığını söylemek mübalağa olmayacaktır. Bu değişim ve dönüşüm, zaten bilim dünyalarına hızlı bir şekilde giren fotoğraf makinesini toplumu inceleyen bilim dalları açısından daha da cazip hale getirmektedir. Kültür bilimlerinde fotoğraf, yazı ile tarif edilenden daha kapsamlı bilgileri göstermesi dolayısıyla tercih edilmiştir. Önceleri 19. yüzyılın bilimsel paradigmaları içinde yazının eşlikçisi ve kanıtı olarak kullanılmış zamanla uygulamalı paradigmalarda gelişimiyle birlikte bağlamsal kodları çözümlemenin en önemli aracı konumuna yükselmiştir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında fotoğraf, kültürel çalışmalarda objektif bir kayıt aygıtı olarak öne çıkmıştır. Bunun en önemli sebebi ise fotoğrafın o dönemlerde nesnel gerçeğin kanıtı olarak görülmesidir. Kültür bilimlerinde fotoğrafın ilk kullanımı ise antropolojide olmuştur. İngiliz *Alfred Cort Haddon*, Amerika'dan *Franz Boas* ile *Baldwin Spencer* ve Avustralya'dan *Frank Gillen*, fotoğrafı erken dönem antropolojisinde kullanmışlardır. 1915-1918 yılları arasında ise *Bronislaw Malinowski*, fotoğrafı uzun soluklu araştırmasının bir parçası olarak kullanmıştır ve 20. yüzyılın ortalarında *Margared Mead* ve *Gregory Bateson* fotoğrafı, güncel Bali kültürünü

kaydetmek için kullanmışlardır (Pink 2013: 73). Bu bağlamda görsel etnografya, görsel antropoloji ve görsel sosyolojiye kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Görsel etnografi, araştırma, analiz ve temsil süreçleri boyunca görsel-ışitsel medya ve yöntemlerle ilişki kuran bir yaklaşımı içerir (Pink, 2008). Sarah Pink, fotoğrafın etnografide uzun bir tarihçesi olduğunu ve kameranın farklı kuşak etnografalar tarafından araştırmanın temel ekipmanlarından biri olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Joanna C. Scherer, etnografik fotoğrafçılığı fotoğrafların, kültür(ler) ile birlikte, özne ve fotoğrafçıyı kaydetmek ve anlamak amacıyla kullanımı olarak tanımlar. Bir fotoğrafın etnografik fotoğraf olarak tanımlanabilmesi için sadece bu amaçla çekilmiş olması yetmez aynı zamanda etnografik amaçla da kullanılması gerekir. Scherer'e göre; antropolojik incelemede etnografik fotoğrafların araştırılma yönteminin beş bileşeni sırasıyla; iç kanıtların ayrıntılı analizi ve fotoğrafların diğer fotoğraflarla karşılaştırılması, teknolojik yeterlilik ve gelenekler de dahil olmak üzere fotoğrafçılığın tarihinin anlaşılması, fotoğrafçının amacı ve fotoğrafı yaratanların fotoğrafı nasıl kullandığının incelenmesi, etnografik konuların incelenmesi, başkalarının benzer amaçlarla kullanılmış fotoğrafların değerlendirilmesi de dahil ilişkili tarihsel kanıtların incelenmesinden (2003: 201-204) oluşur. Dolayısıyla bir fotoğrafı etnografik bir fotoğraf olarak değerlendirebilmek için sadece nesne olarak bir görüntüye sahip olması yetmez. Görüntünün fotoğraflaştığı kültürel şartlardan kullanım amacına kadar tüm bağlamsal bilgilere de ihtiyaç vardır. Scherer (2003) bu durumu kısaca "Ne anlaşılabileceğini fotoğrafın kendisinden ne elde edilebileceğini ise ilişkili materyallerden öğrenmememiz gerekir." sözleriyle ifade eder. Fotoğraf üzerinden kültür örüntülerini çözmek, ancak fotoğrafın bağlamına yerleştirilmesi ile mümkündür. Bunun için de araştırmacının sadece fotoğrafını çektiği konuda değil o konuyu ilgilendiren tüm bağlama hâkim olması gerekir. Fotoğrafı metodolojiyle kullanan bir diğer bilim dalı antropolojidir. Görsel antropolojinin sınırlarını belirleyecek kesin bir tanım yapmak oldukça zordur. Çünkü görsel antropoloji hem görsellerin antropolojik olarak incelenmesini hem de antropolojide görsellerden faydalanarak çalışma sürecini içine alır. Bazen de her ikisi iç içededir ve görsel antropoloji bunların iş birliğini çalışır. Bu noktada, "Fotoğraf, antropolojide hangi bakımdan önemli olmuştur?" sorusunu cevaplamak gerekmektedir.

David McDougal, antropolojinin daima görsellerle ne yapılacağıyla ilgilendiğini söyler. MacDougal'a göre; antropolojinin kolonyal bağlamı geliştikçe görseller, toplumu türlerine göre organize etmenin bir yolu olarak daha fazla önceliğe sahip olmuştur. Eski eserlerin ve botanik örneklerinin toplanması gibi fotoğraf da insan modelleri yaratmanın yeni bir yolunu sağlamıştır. MacDougal'dan özetle, ilk antropometrik fotoğraflarda taksonometri oluştururken illüstrasyonları yaygın olarak kullanan doğa bilimi, antropolojinin kültürün görsel yönlerini incelemesi için erken bir itici güç sağlamıştır. Antropoloji, dünyayı görsel olarak tanımlamak için zooloji, botanik ve jeolojiden ilham alarak kültürün çizilebilecek veya

fotoğraflanabilecek yönlerini vurgulamıştır (MacDougal 1997: 280). Bu noktada, “Görsel antropoloji hangi faaliyetleri kapsar?” sorusunu sormak yerinde olacaktır. MacDougal, ilk olarak bir tarafta, görünür kültürel formları inceleyen bilim dalı olarak kültürel antropolojinin diğer tarafta ise kültürü tanımlamak ve analiz etmek için görsel medyayı kullanan görsel antropolojinin varlığına değinerek bu soruyu cevaplar. MacDougal’a göre; görsel antropoloji, görselin antropolojisi olarak ortaya çıkmıştır ve bundan dolayı da uzun bir mirasa sahiptir. Antropolojide görsellerin kullanımı ise 1930 ve 1980’ler arasında söz konusudur ve bu dönemde sayı olarak zamanla kullanılan görsel sayısının düşmesi yöntemden çok içeriğe önem verilmesiyle alakalıdır. Diğer önemli sebepler arasında ise I. Dünya Savaşı gelmektedir. Savaş, Avrupa uygarlığının dünya görüşünü parçalarken aynı zamanda görsele yönelik tutumların da değişmesine sebep olmuştur. Lumier’in ilk filmlerinde ve 1898 Torres Boğazı’na Cambridge’in antropolojik seferinde olduğu gibi herhangi bir insanın yaşamının görüntüler aracılığıyla ifade edilebileceği fikri hâkim olmuştur. Bu dönemde görsellerin oluşturulmasında hâkim olan anlayış verileri kurtarmak için kaydetmek anlayışıdır. Bu sebeple bu dönem görselleri anlatıma değil göstermeye odaklanmıştır (MacDougal 1997: 280-283).

Ozan Yavuz’a göre; görsel antropoloji çok geniş teorik ve uygulama alanına yayılan, tanımlaması zor, disiplinlerarası bir alandır. Genellikle akla ilk gelen tanım ‘ötekî’ coğrafyaların etnografik durumlarına ilişkin görsellerdir. Yavuz görsel antropoloji için şu şekilde kapsamlı bir tanım yapmaktadır:

Görsel antropoloji; antropolojinin sahadaki araştırma yöntemi olan etnografiye fotoğrafın (ve diğer görsel yöntemlerin) da dahil olması ile birlikte kültürün görünür ve görünmez unsurlarının araştırma sürecinde sistematik olarak görselleştirilmesi, görsel verilerin analizi, yorumlanması ve bir çıktı olarak sunulması; bunun yanında kültüre özgü bütün görsel sistemlerin, formların ve ifade biçimlerinin incelenmesi, medya ve kamusal alanda etnografik görsellerin kullanımı, görsel sanatlar, insan ve toplum bilimleri ve bilgi teknolojilerinin kültürel diyalogu gerçekleştirmek için kültüre özgü görsel bilgiyi pratiğe analize ifade biçimlerini dahil etmesi için etkileşimde bulunduğu bir alandır (2020 11-12).

Görsel sosyoloji ise toplumda geçerli bir kavrayışın toplumun görsel tezahürlerini (insanların davranışları ve kültürün maddi ürünleri) doğrudan gözlemleyerek, analiz ederek ve kuramsallaştırarak elde edebileceği fikrine dayanır (Pauwels, 2010: 546). Reyhan Varlı Gök sosyoloji disiplininin alt alanı olarak görsel sosyolojiyi; “Sosyolojik araştırmaların konularını oluşturan toplumsal gerçeklikleri (toplumsal yapılar, anlam barındıran kolektif temsiller ve toplumsal eylemler), duyular aracılığıyla hissedip, bu gerçeklikleri imgelerle betimleyerek içerdikleri anlamları görme duyusu başta olmak üzere duyuları aracılığıyla başkalarına da hissettirmeyi esas alan sosyolojik düşünme biçimidir.” (2016: 36) olarak tanımlar. John Grady görsel sosyolojiyi, sosyolojik yöntemlerin incelenmesi ve uygulanmasının özellikle yenilikçi

Görsel Folklor ve Fotoğraf

bir dalı olarak tanımlar ve görselleri değerlendirirken görüntülerden almamız gereken cevaplardan bahseder. Bunlar; görüntülerle ne yapmak istediğimiz, görüntülerden ne tür bilgiler alabildiğimiz, görüntüye ne yapıldığı, görüntünün konumuz dışında başka nelerle alakalı olduğu ve görüntülerden elde ettiğimiz bulgulardan başka neleri bilmemiz gerektiğidir (1996: 15).

3. Folklor ve Fotoğraf İlişkisi

Görsel folklor, en basit anlamda folklorun görselleştirilmesidir. Bu görselleştirilmenin içerisine; maddi kültür, halk sanatları, kostümler, performansa dayalı gösteriler, süslemeler, semboller, çizim ve fotoğraflar, geleneğin görselleştirilerek (tv, internet gibi) aktarıldığı tüm bağlamlar dahildir. Örneğin bir halk sanatçısının görsel sanat eseri nasıl ki folklorun görselleştirilmesi ise bir sosyal medya kullanıcısının geleneksel bilgiden faydalanarak oluşturduğu ileti de folklorun görselleştirilmesi olarak kabul görmektedir.

Folklorun görselleştirilmesi hususunda ilk olarak maddi kültür akla gelmektedir. Tüm maddi kültür unsurları folklorun envanterleri olarak değer görür ve tamamı görsel bir değere sahiptir. Örneğin çalışmalarında nesnelerin sosyal anlamlarını ve kullanımalarını anlamak için görsel çözümler yapan Thomas J. Schlereth, 19. yüzyıl salon stantlarını incelerken, bu nesnelerin kültüre özgü faydacı, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları nasıl karşıladığını göstermeye çalışmıştır. Ve bu bağlamda maddi kültür unsurlarının tasarımında zamana bağlı olarak yaşanan tüm değişimlerin aslında kültürel değişimlerin yansıması olduğunu tespit etmiştir (1985 119-121). Maddi kültürün somut ve doğrudan kültürel bellek tarafından tasarlanan kısımları folklorun görselleştirildiği en güçlü örneklerdir. Bu bağlamda folklorun görselleştirilmesi söz konusu olduğunda müzelerin payı oldukça büyüktür.

Müze envanterlerinin sergi salonlarında ait oldukları kültürü temsil edecek şekilde; ışık, çerçeve, yardımcı materyaller ile sergilenmeleri ve üstelik ihtiyaca binaen diğer sergi envanterleri ile ayrı ya da birlikte sunumları da görselleştirilmede dikkat edilecek hususlardır. Müzelerde sergilenen her envanter ait olduğu kültürü temsil eder. Fakat sergilenme sırasında ait olduğu kültürel bağlamın sınırlarını belirlemek önemlidir çünkü folklorun görselleştirilmesi söz konusu olduğunda neyin gösterildiği kadar neyin gösterilmediği de önemlidir. Gösterilenin sınırları her zaman bellekte çizilir. Müzelerde oluşturulan tüm sergiler, doğru bağlam oluşturulduğunda kültürün bütünselliğine katkı yapabilir. Dikkat edilmesi gereken husus, bağlamın doğru ve olması gereken sınırlarda aktarılması olmalıdır. Bağlam bir referans çerçevesidir, o da sergi konseptinin bir sonucudur (Young 1987: 157-159).

Bir diğer görsel folklor alanı performatif gösterilerdir. Bu gösteriler, sanat ve estetik perspektifinin belirginleştiği alanlardır. Halk danslarından halk tiyatrosuna, geleneksel davranış kalıplarından hikâye anlatıcılığına dek tüm performatif kültür eylemleri folklorun görselleştirilmesidir. Kısaca folklorun icrasında da görselleştirme mevcuttur. Ronald ve

Catherine Bernat, sanat ve estetik ifade alanını; şiir ve şarkı, sözlü edebiyat, dramatik performans, resim ve oymacılık gibi görsel sanatlar (Balme 1999: 60) olarak dört kategoriye ayırmıştır. Dramatik performansta, folklorun beden aracılığıyla görselleştirilmesi söz konusuysen oyuncu ve izleyicinin bu performansa yükledikleri anlama benzer bir şekilde kültürel kodların aktarımı gerçekleştirilir. Dolayısıyla performansın kostümlerinden mimiklerine dek aktardığı şey aslında kültürel bellektir.

Kyan Winston'a göre; folklor ve görsel kültürün konumu, aynı anda hem ana akım toplumsal değerlerin sınırlarını işgal edip hem de kültürel üretim içinde merkezi bir yer tutmaktadır. Öte yandan popüler ve seçkin, kamusal ve özel gibi kategorileri bulanıklaştırmaktadır. Folklor ve görsel kültür birlikte ele alındığında, yaşanmış süreçlerin ve icat edilmiş geleneklerin dinamik katılımcıları olarak imgelerin ve nesnelere anlaşılmasını da kolaylaştırır (2014 24). Bir başka görüşe göre ise internetin yayılmasıyla birlikte görsel folklor yaratılmıştır. Yeni teknolojiler, folklor faaliyetinin belirtilerini göstererek ağ kullanıcılarının yaratıcı faaliyetlerini başarılı bir şekilde teşvik etmektedir. Sonuç olarak, yalnızca geleneksel türler değil (ör. zincirleme mektuplar, virüslere karşı sahte uyarılar, şehir efsaneleri, söylentiler, komplo teorileri, mucizevi olaylar, e-vahiyler) aynı zamanda yeni biçimler ve türler de (ör. yeni internet tabanlı mizah, photoshop, internet memleri, bloglar, sohbetler) sözde görsel folklor fenomeni yaratırlar (Nijakowska,2015: 161). İnternetin görsel folklor üzerindeki en önemli etkisi, folklorun dönüşümüne yeni bağlamlarda yeniden yaratılmasına olanak tanınmasıdır. Folklorun medya bağlamı, kültür içeriğinin yaratıcı bir şekilde kullanılmasını sağlar.

Folklorun görselleştirilmesinin yanı sıra folklorun görsel kaynakları da görsel folklorun kapsamına girer. Fotoğraf, folklorun görsel kaynağıdır. Tıpkı film, video, internet, gravür, resim, minyatür vb. gibi. Kısaca tasvir etmeye dayalı mekanik, teknolojik ve sanatsal tüm ürünler folklorun görsel kaynaklarıdır. Bu kaynakların en önemli özellikleri ilk olarak folkloru belgelemektir. Yaratıcı sanatlar ve estetik yapıtlar söz konusu olduğunda folklorun yeniden yaratım ve sunum bağlamları ortaya çıkmaktadır. Fotoğraf, söz konusu olduğunda ise folklor ve fotoğraf ilişkisinde birden fazla dinamik etkili olabilir. Fotoğrafın hemen her boyutu folklor için önemlidir. Bu noktada şu sorunun cevabını aramak yerinde olacaktır: "Tarihsel süreç içerisinde folklor ve fotoğraf ilişkisi nasıl olmuştur?"

Serkan Dora, sosyoloji ve fotoğrafın aynı dönemde icat edildiğini, zamanla fotoğrafın kapitalist süreçlere eklenerek önlenemez bir yükselişe geçtiğini ve aynı kapitalist süreçlerin sosyolojiyi gerilediğini vurgulayarak sosyolojinin aleyhine ilerleyen sürecin fotoğrafın lehine ilerlemesinden dolayı zamanla yollarının ayrıldığını belirtir. Fotoğraf ve sosyolojinin bu yakın ilişkisinde folkloru da uzakta aramamak gerekir. 1839 yılında fotoğraf icat edildikten sadece yedi yıl sonra 1846 yılında folklor terimi ilk defa kullanılmıştır. Dolayısıyla aslında folklor ve fotoğrafın da tarihsel süreç içerisinde yakın temasları söz konusudur. Dora'nın bahsettiği bu

Görsel Folklor ve Fotoğraf

noktada, fotoğraf sosyolojinin kolundan çıkarak folklorun koluna girmiştir. Serkan Dora bu süreci “büyüyen fotoğraf küçülen sosyoloji” (2003) olarak adlandırmıştı. Dora’dan esinlenerek folklor ve fotoğraf ilişkisi için de “büyüyen fotoğraf büyüten folklor” ifadesi doğru bir tespit olacaktır. Zira folklor terim olarak, icat edildiği ilk günlerde halkın belleğini, milli kimliğini belirlemek ve bunları kaydetmek olarak anlaşılmış ve folklor çalışmaları bu anlayışla yapılmıştır. Fotoğraf da ilerleme ve gelişme döneminde toplumun, halkın ve kültürün belleğinin, kültürel ifade ve tavırlarının aracı olarak kullanılmıştır. Fotoğraf, nasıl ki bir kayıt cihazında imaj ve bellek yaratma aygıtına dönüştü ise bu tavır, folklorun tavrı ile aynıdır. Zira zaman içerisinde folklor da sözlü edebiyatı kaydetmeye yarayan bir araç iken ilerleme ve gelişme döneminde kültürün ifadesi, halkın belleği ve kültürel bağlamıyla ölçülmeye başlanmıştır.

Tüm bu tespitlerin ardından mübalağa etmeksizin denebilir ki, folklor ve fotoğraf toplumsal düzeyde aynı anlayış ile şekillenmiş aynı yolda benzer amaçlarla ilerlemiş ve gelişmişlerdir. Günümüzde ise birbirilerini pozitif olarak etkileyen besleyen bir noktada durmaktadırlar. Bu aşamada folklorlarda fotoğraf kullanımında iki husus ön plana çıkmaktadır; ilki folklorlarda fotoğrafın amaç olması ikincisi ise folklorlarda fotoğrafın araç olmasıdır. Fotoğraf, folklorlarda araç ise genelde belge niteliği ile ön plana çıkar. Fotoğraf, folklorlarda amaç ise çalışmalarda; fotoğraf bilimsel bilginin merkezinde, bir metinde yazı ile aynı önemde ve oranda kullanılmış, fotoğraflar üzerinden bilimsel metin şekillendirilmiştir. Araçsal bakış açısında göre yapılmış çalışmalarda metin betimlemeci, fotoğraf delil iken yani metin bilgiyi anlatır fotoğraf sunar iken amaçsal bakış açısına göre yapılan çalışmalarda metin de fotoğraf da betimleyicidir. Her ikisi de bilginin betimleme, aktarma, gösterme işlevlerini eşit oranda üstlenirler.

Sonuç

John Berger, 1972 yılında yazdığı Türkçeye “Görme Biçimleri” olarak çevrilen eserinde görmenin gücüne vurgu yaparak “Görme konuşmadan önce gelir, bir çocuk konuşmadan önce bakıp tanımayı öğrenir.” demişti. Günümüzde bu görüşün geçerliliği korunmakla birlikte modern çağın sonsuz görüntüler evreninde yaşayan bir çocuğun artık konuşmadan önce “görmekle birlikte göstermeyi de öğrendiğini” söylemek yanlış olmayacaktır. Bu önermeye binaen “göstermenin konuşmadan önce geldiği”ni ve kültürün de bu bağlamda gösterilerek aktarılan yeni bir dil aracılığıyla yeni bir aktarım yolu bulduğu sonucu doğmaktadır. Görsel folklor, bu dili anlamaya ve çözümlemeye yarayan ve kültürün görsel kodlarını derinlemesine inceleyen bir alandır. Göstererek ifade etmenin, göstererek pazarlamanın, görsel kodlarla kuşatılmış olarak yaşamının bir sonucu olarak da görsel folklor çalışmaları güncel folklor paradigmaları için bir gerekliliktir. Görsel bir ifade formu olarak fotoğraf ise fotoğrafın icadına paralel olarak antropoloji, sosyoloji ve etnografyada bilimlerin gelişme evrelerinde oldukça işlevsel bir şekilde kullanılmış ve kuramsallaşmıştır. Folklorlarda

henüz bu kuramlaşmadan bahsetmek çok mümkün olmasa da kültür çalışmalarının prensip ödünçlemesi yaparak çalışması da oldukça etkili sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Tıpkı görsel folklorun günümüze kadar görsel etnografi ve görsel antropolojinin temel prensiplerinden faydalandığı gibi. Bu noktada şu sorunun cevabını vererek çalışmayı sonlandırmak yerinde olacaktır: “Kısaca görsel folklorun tanımı nasıl yapılabilir?”. Bir tanım denemesi olarak; “Görsel folklor, kültürün görsel olarak ifade edildiği, aktarıldığı ve tasarlandığı mekanik, teknolojik ve sanat formalarından müteşekkil tüm formlarını içerir. Bu formların folklorun ifade aracı olarak kullanılması ve görseller üzerinden folklorun tasarlanması mümkündür. Yani folklorun görseli de görselin folkloru da “görsel folklor” sınırlarında bir araştırma konusudur. Çözümlemelerde her zaman folklorun merkezde olması, görsellerin daima folklorla hizmet edecek şekilde konumlandırılması gerekmektedir. Fotoğraf ise görsel folklorun en etkileyici ve güçlü formlarından biridir. Fotoğraf folklorun aktarıcısı, tasarımcısı, üreticisi ve tüketicisi konumundadır.”

Kaynakça

- Bajac, Quentin. 2005. *Karanlık Odanın Sırları Fotoğrafın İcadı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Balme, Christopher. B. 1999. *Decolonizing The Stage*. Oxford: Clarendon Press.
- Belone, Roger. 2010. *Fotoğraf*. Çev: İsmail Yergüz. Ankara: Dost Yayınevi.
- Berger, John. 1986. *Görme Biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dora, Serkan. 2003. *Büyüyen Fotoğraf Küçülen Sosyoloji*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Grady, John. 1996. “The Scope of Visual Sociology”. *International Visual Sociology Association* 11(2): 10-24.
- Kyan, Winston. 2014. “Folklore and the Visual Culture of Burmese America: Domestic Buddhist Practices and the Dhammananda Monestry”. *Asian American Identities and Practices*. Edt: Jonathan H. X. Lee, Kathleen Nadeau). United Kingdom: Lexington Books.
- MacDougal, David. 1997. *The Visual in Anthropology. Rethinking Visual Anthropology*. Edt: Marcus Banks, Howard Morphy. New Haven, London: Yale University Press, 276-295.
- Nijakowska, Janina Hajduk. 2015. “Towards the New Folklore Genre Theory”. *Slovakya Ethnology* 2/63: 161-174.
- Pauwels, Luc. 2010. Visual Sociology Reframed: “An Analytical Synthesis and Discussion of Visual Methods in Social and Cultural Research”. *Sociological Methods & Research* 38(4): 545-581.
- Pink, Sarah. 2008. “Mobilising Visual Ethnography: Making Routes, Making Place and Making Images”. *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research* 9(3).
- Pink, Sarah. 2013. *Doing Visual Ethnography*. London: Sage Publications.
- Scherer, Johanna C. 2003. *Ethnographic Photography in Anthropological Research*. Principles of Visual Anthropology. Edt: Paul Hockings. Berlin: Mouton de Gruyter, 201-216.
- Schlereth, Thomas J. 1985. “Material Culture and Cultural Research”. Ed: Thomes J. Schlereth. *Material Culture: A Research Guide*. Lawrence: University Press of Kansas.

Görsel Folklor ve Fotoğraf

Varlı Gök, Reyhan. 2016. "Bir Yöntem, Yöntembilim ve/veya Bir Sosyoloji Alanı Olarak Görsel Sosyoloji". *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi* 15: 25-40.

Yavuz, Ozan. 2020. *Antropoloji ve Fotoğraf Temsil ve Yöntem Üzerine*. İstanbul: Espas Yayınları.

Young, M. Jane. 1987. *The Value in Things: Folklore and the Anthropological Museum Exhibit, Folklife and Museum*. Edt: Patrica Hall, Charlie Seeman. American Association for State and Local History.

